

RASEPROBLEMER FRA KAPP TIL KAPP

Syd-Afrika som problem — og utfordring

av

ODD KVAAL PEDERSEN

I

«Hvilken djevel er det som har fått oss hvite syd-afrikanere til å tro at vi er for fine til å utføre visse jobber? Vi har ingen rett til å opptre som de sortes slavedrivere. Selv ser jeg frem til den dagen da endog boyen på bensinstasjonen er en hvit.»

Uttalelsen stammer ikke fra opprørere som liberale Alan Paton, progressive Helen Suzman, kritiske erkebiskop Joost de Blank eller radikale biskop Reeves. Den var sluttsatsen i et foredrag av viseministeren for bantu-saker, Blaar Coetze, en av Nasjonalistpartiets mest iherdige forkjempere for fullstendig gjennomføring av apartheid. Og foredraget ble ikke holdt for utenlandske gjester, men for patenterte apartheid-tilhengere.

I virkeligheten er det heller ikke noe oppsiktsvekkende nytt ved denne uttalelsen. Den er bare en ny formulering av en «boer» — idealistisk tenkemåte som har gjort seg gjeldende i hele Syd-Afrikas historie, men som er blitt effektivt motvirket av det hvite Syd-Afrikas syn og sans for hva som lønte seg — like fra den dagen pioneren Jan van Riebeck tillot de puritanske nybyggere på Afrikas sydspiss å ta slaver, via gullfeber-tiden og frem til dagens boomsamfunn.

Det er da også i dette lange perspektiv man må se den aktuelle situasjon i dagens kompliserte syd-afrikanske samfunn. Og hvis man vil angripe apartheid-systemet effektivt, må man ha klare motforestillinger først og fremst mot nasjonalistenes idealisme. Begrenser man seg til å kritisere den smålige diskriminering (petty apartheid) — f. eks. i form av parkbenker og postkontorluker «bare for hvite» — vil man sannsynligvis møte en viss for-

ståelse hos dem man er *grunnleggende* uenig med, nemlig de overbeviste nasjonalister.

Riktignok vil de forsvare også denne form for rasemessig adskillelse, men bare som rent midlertidige ordninger inntil den egentlige og store apartheid i form av «separat utvikling» er gjennomført.

Det har heller ingen særlig svekk å påvise forskjellen i levevilkår og den frustrasjon dette forårsaker hos de ikke-hvite. Dette, vil man si, er bare en sørgelig rest av tidligere regjeringers laissez-faire holdning overfor «innfødt område» og bantuenes anliggender. Først under nasjonalistene, som i år 20-årsjubilerer i en regjeringsposisjon mer fast enn noensinne, ble de heslige shantytowns erstattet med mer menneskeverdig bebyggelse.

Men også de nye storby-lokasjonene er «midlertidige», og de fleste av dem som bor der, er bare gitt «midlertidig» oppholds- og arbeidstillatelse. Det høres merkelig ut når man vet at svært mange av dem er født i lokasjonene, noen av dem er byfolk i tredje og fjerde generasjon. Det høres enda merkeligere ut når man vet urbaniseringen fortsetter. Flytningen fra landsbygden har faktisk vært mer omfattende de siste tyve år enn noensinne tidligere i Syd-Afrikas historie. På grunn av landets ustoppelige ekspansive næringsliv. På tross av boer-idealismen hvis handlingsprogram *kan* uttrykkes med apartheid, men som nasjonalistene selv foretrekker å benevne med det langt mer positivt klingende: separat utvikling.

Denne skal gjennomføres for hver etnisk gruppe i hvert sitt område — halv-hvite og asiater i by-lokasjoner, afrikanerne i bantustans. Ideelt sett og sagt innebærer dette et Syd-Afrika hvor alle grupper får sitt, hver for seg. Afrikanerne som til nå har følt seg frustrert, ikke bare i forholdet til de hvite, men også til de økonomisk litt bedre stilte halv-hvite og asiatiske gruppene, vil oppnå frihet og en harmonisk utvikling etter egne linjer når de blir tilbakeført til sine egne områder.

En syd-afrikansk nasjonalist vil protestere mot betegnelsen «reservat» siden det er meningen å gi de forskjellige bantustans utstrakt indre selvstyre. Dessuten vil man bistå disse områdene

både med kapital og ekspertise — uten å blande seg unødige inn i de indre anliggender. Man er klar over at dette vil medføre betydelige uttelling, i første omgang til forflytninger som i omfang kan måle seg med Stalins flytning av Volga-tyskerne, i neste omgang ved etablering av storstilte industriprosjekter ved grensen («border industries») som skal gi sysselsetting til den forflyttede industriarbeider-befolkning og i siste omgang til opphjelpe av undervisningsstell og næringsliv slik at hver bantustan blir selvhjulpen.

Etter planen skal denne flytningen av ikke-hvite være i full gang i 1978. Og i overskuelig fremtid håper man å få et samfunn som svarer til Blaar Coetze's visjon: et Syd-Afrika der hver gruppe har sitt, hver for seg og der «endog boyen på bensinstasjonen er hvit».

Det vesentlige, og etter syd-afrikansk tenkning positive, i dette løsningsforsøk er at man dermed svekker den revolusjonære dynamikk som stadig ble mer og mer følbar i den tradisjonelle type syd-afrikansk samfunn hvor raseskillet var tydelig nok, men likevel av en annen natur.

Med en viss rett kunne man tale om en hvit og forholdsvis velhavende overklasse og et farvet proletariat som ble mer og mer tilbøyelig til å sammenligne seg med proletariatet i andre land og gi uttrykk for dets forventninger og krav. Å tale om kommunisme var temmelig overdrevent, men en virkelig folkebevegelse kunne blitt tvunget i kommunistisk lei. Ikke fordi kommunistene var spesielt dyktige, men fordi de liberalt og progressivt innstilte gruppene innen det hvite befolkningslag var for svake og vankelmådige når det gjaldt å følge opp i handling de idealer man hadde forkynt, nemlig frihet, rasemessig likhet og universelt brorskap.

Nasjonalistene på sin side har aldri trodd hverken på rasemessig likhet eller noe brorskap over rasegrensene. De har tvert om vært overbevist om at forskjellen mellom sort og hvit er så dyp og grunnleggende at fullstendig vertikal apartheid er det eneste riktige. Ut fra deres forutsetninger er adskilt utvikling et uttrykk for respekt for en annen rases egenart, likesom man

krever respekt for sin egen gruppes egenart. Følgelig blir apartheid i betydning separat utvikling et forsøk på å motarbeide diskriminering, friksjon og frustrasjon rasegruppene mellom. Vertikal apartheid fortøner seg med andre ord som det eneste anstendige alternativ til det tidligere, horisontale apartheid-mønster som innebar et statisk baas-boy-forhold mellom hvit og ikke-hvit. Det er denne idealistiske apartheid-tenkning som gjør at boerkirkene støtter opp om regjeringens politikk. Man må også være klar over at de samme kirker ofte kritiserer regjeringen fordi det tar for lang tid før den apartheid-bestemte rettferdighet skjer fyllest.

Sammen med andre idealister beklager også de kristne apartheidtilhengere det faktum at gjennomføringen av de ideale programmer motvirkes av republikkens boom-økonomi. Van Riebecks feil er blitt Syd-Afrikas arvesynd. Velstandssamfunnets vekst kan nemlig bare sikres ved ytterligere tilførsel av ikke-hvit arbeidskraft. De hvite familier er ikke lenger tallrike, og hverken de unge syd-afrikanere eller immigrantene er interessert i de lite attråverdige jobbene. Og ennå er det for tidlig å håpe på at utstrakt automasjon skal løse problemene. Dessuten blir også boerne selv mer og mer velstående og mindre og mindre innstilt på å gi avkall på alle de goder som muliggjøres ved industriell ekspansjon med billig arbeidskraft. Eller kanskje rettere: forholdsvis billig arbeidskraft, ettersom lønningene i industrien er stigende, også for sorte arbeidere, selv om de selvfølgelig på langt nær holder tritt med lønnsøkningen i det hvite samfunn.

Denne avstand mellom apartheid-idealer og økonomiske realiteter hører til opposisjonens «gode» argumenter, og det er apartheid-politikkens preg av utopi man trøster seg til i de utenlandske kretser som kanskje ikke liker apartheid, men som gjerne vil bibeholde gode relasjoner med Syd-Afrika som industri- og handelsnasjon. I den anledning bør man imidlertid være oppmerksom på at ganske meget «utenkelig» er inntruffet i Syd-Afrika de siste par decennier, f. eks. at general Smuts forenede parti er blitt redusert til et kraftløst og egentlig ubetydelig oppo-

sisjonsparti og at landet er blitt republikk. 60 prosent av de hvite syd-afrikanere stemmer nasjonalistisk, til tross for alle de begrensninger av den personlige frihet som også har rammet det hvite samfunn.

På den annen side har man innen Nasjonalistpartiet fått en — også «utenkelig» — splittelse mellom «verlighte» (forholdsvis liberale) og «verkrampte» (stokk reaksjonære). Dog er det de «verlighte» som sannsynligvis vil sette preg på den politiske utvikling. Innad vil de være innstilt på å gjennomføre separat utvikling, selv om det vil koste visse offer, utad vil de opptre mindre anspent, mer samarbeidsvillige, mer tolerante, mer innstilt på PR når det gjelder Syd-Afrikas «image».

Det er det «verlighte» Syd-Afrika vi i fremtiden vil bli konfronterte med forutsatt at man unngår en fullstendig ødeleggende rasekrig i det sydlige Afrika. Det er disse, fra sitt synspunkt sett idealistiske målbevisste, men ikke krampaktige, representanter for «separat utvikling» som vil utfordre oss sterkest.

II

Hvis man blir konfrontert med disse alvorlige, ut fra sine forutsetninger, ærlige syd-afrikanske «verlighte», vil de sannsynligvis gi Syd-Afrikas kritikere en god del rett. Imidlertid vil de peke på at når den fullstendig vertikale apartheid er gjennomført, vil man ha oppnådd en så høy grad av rasemessig harmoni som det er mulig i et land med så mange etniske grupper på ulike utviklingstrinn, med så mange kulturformer, så mange religioner og trosretninger, så ulike verdimål.

Disse forholdsvis liberale nasjonalister vil aldri bruke dr. Malans krasse formuleringer:

«Den hvite syd-afrikaners dypt rotfestede farvebevissthet, som ingen utenforstående kan fatte, grunner seg på den fundamentale forskjell mellom de to grupper, hvit og sort. Den ytre farve er bare det fysiske tegn på forskjellen mellom to uforenlige livsformer, mellom barbari og sivilisasjon, mellom hedenskap og kristendom, og til slutt mellom en overveldende tallmessig over-

legenhet på den ene side og et ubetydelig mindretall på den annen. Slik var det i den første begynnelse, og slik er det i hovedsaken den dag i dag. De rasemessige forskjeller er like store i dag som for 300 år siden. Det kan da ikke forundre noen at selvbeskyttelses-instinkt er så sterkt hos den hvite syd-afrikaner. Han har bevart det gjennom alle disse år og vil ikke oppgi det nå.»

Den politisk utadrettede og public-relation-beviste talsmann for den pragmatiske Vorster-regjeringen vil ordlegge seg positivt: Mens resten av Afrika er rammet av indre uroligheter som truer med å ende i kaos (se på Congo—Katanga, Nigeria—Biafra, arabernes overgrep mot de sorte i Sudan) har Syd-Afrika etter tyve års nasjonaliststyre evnet å sikre fred og stabilitet og samtidig legge grunnlaget for en utvikling for de mange ulike etniske grupper. At den vil foregå adskilt, er i overensstemmelse med vår hvite afrikaans-talende nasjons 300-årige erfaring på dette kontinent. En zulu og en xhoza har det best når de får bo hver for seg og utvikle seg i pakt med sine nedarvede tradisjoner.

Etter en tid med uforholdsmessig stor innvandring til byene — en folkeflytting som var særlig stor under siste krig da hvit arbeidskraft i altfor høy grad ble erstattet med ikke-hvit, men som dessverre fortsatte også senere på grunn av den tidligere maktesløshet når det gjaldt spredning av industri-prosjektene, vil man nå søke å snu strømmen. Det sorte industriproletariat vil bli tilskyndet til å dra tilbake til sine naturlige «hjemland», og bare en brøkdel av de sorte vil bli tilbake i det hvite område. Bare gi oss tid til å gjennomføre våre programmer og den adskilte utviklingspolitikk vil bli suksess, vil man konkludere.

Til denne vennlige, litt belærende fremstillingen, kan man for det første innvende at den fred og stabilitet som Syd-Afrika har, er blitt oppnådd ved hjelp av raselover som hører til de strengeste i verden og som griper inn i alle livets forhold, videre ved hjelp av arrestasjoner, interneringer og «bannlysinger» som har rammet både sorte og hvite «folkefiender». Og fremdeles kan hvem som helst fengsles i 180 dager uten rettergang! Man vil også innvende at afrikanerne aldri har fått anledning til — i valg eller i noen form for konsultasjon — å gi uttrykk for sine opp-

fatninger når det gjelder tilbakeføring til «bantustans» og utvikling etter egne linjer. Man kan også vise til at raselovene hittil er gjennomført med en hårdhet som har vakt sterk kritikk også innenfor republikken og at de forflytninger som er påtenkt i fremtiden, blir av et slikt omfang og av en slik art at ordet «deportasjon» faller en naturlig i munnen. Rent bortsett fra at man, som opposisjonen gjør det, kan tvile om hvorvidt den nåværende regjering virkelig tør gjennomføre det store apartheid-eksperimentet fordi det vil medføre at hele næringslivets fremtid settes på spill.

Til det siste argumentet vil den hvite syd-afrikaner svare omtrent som følger: Det er utvilsomt et meget dristig eksperiment, det vil koste oss en god del, men det viser vår vilje til å ofre for en anstendig løsning. Apartheid betyr at granner setter opp gjerder, men gjerder er ofte forutsetningen for godt naboskap. Erfaringene fra andre kanter av verden viser nemlig at integrasjonslinjen ikke løser problemene.

Så kan man saktens komme inn med det argument at den nye politikk bare er hvit dominering uttrykt penere — separat development lyder langt smukkere enn «baaskaap» — og at alt til syvende og sist dreier seg om å sikre den hvite mann ikke bare hans hjemstavnsrett i republikken, men også hans fullstendig privilegerte stilling.

Her vil den hvite syd-afrikaner antagelig gjøre en innrømmelse om at selvbeskyttelsesinstinktet har vært en historisk virksom faktor i Syd-Afrikas liv, og ikke minst de siste tyve år med stadig sterkere og mer truende språkbruk både fra nære naboer og mer fjerne stormakter. Men, vil han si, eksisterer ikke dette selvbeskyttelsesinstinkt også i Storbritannias arbeiderbevegelse, i det hvite Amerika og Australia — kanskje endog i det meget fjerne og sosial-demokratiske Skandinavia? Man kan saktens finne motargumenter som igjen vil bli møtt med nye argumenter. Imidlertid løper man på denne måten bort fra hva som er det grunnleggende i vår uenighet, nemlig selve synet på menneskeslekten — på alle mennesker som hørende til en og samme familie.

Men når man er kommet så langt, er det kanskje viktigere å bli klar over hva som er vårt syn — eller burde være det — før man gir seg til ytterligere analyse av de mange angstforestillinger og de mange former for ønsketenkning som ligger til grunn for syd-afrikanernes holdning og handlinger.

III

Raseproblemet har ulik historisk og konkret bakgrunn i de forskjellige land. Selv ikke i Sør-Afrika er det mulig å bringe det på en entydig formel. Den internasjonalt kjente danske misjonsmannen Erik W. Nielsen har uttrykt det slik: «Raseproblemet er ikke en idé, ikke ett «problem»; det er situasjoner, personer stadig varierende.» Raseproblemene er med andre ord mangefasetterte samlivsproblemer og som de fleste slike i høy grad irrasjonelle. Det medfører at de ikke helt kan forklares eller løses ad vitenskapelig vei.

Både fra historien og fra vår egen samtid kan man hente eksempler på hvordan menneskene, ut fra forskjellige motiver, har trukket grenser og reist grenseskiller, og hvordan man på den ene siden, i aggressiv eller defensiv hensikt, har oppført seg diskriminerende overfor mennesker som befinner seg på den andre siden. Det spesielle ved raseproblemet er at de rent fysiske forskjeller, og særlig forskjellen i hudfarge, blir hevdet som det avgjørende. Raseskilleproblemet er altså ingenlunde nytt. Det har fremtrådt med varierende intensitet og omfang til alle tider. Men neppe noen gang tidligere er raseproblemene blitt søkt behandlet så brutalt og med så katastrofale følger som i det 20. århundre. Det er nok å minne om Hitler-regimets drap på seks millioner jøder. Og i den situasjon som spenningen mellom hvite og fargede har skapt, ligger det fremdeles konfliktstoff som i siste instans kan true verdensfreden.

Vår tids forskning er imidlertid innstilt på å betrakte raseproblemet, først og fremst, ut fra dets sosiale sammenheng.

Særlig kommer denne betraktningssmåten til uttrykk hos professor Kenneth Little (i Unesco-skriftet *Race and Society*, her omtalt etter Anne-Marie Thunbergs referat).

Raseattityder og rasefølelser kan ikke eksistere i et vakuum, og ettersom de ikke opprinnelig er av biologisk karakter, må forklaringen søkes i de historiske og aktuelle forhold. Little mener å kunne påvise at raseproblemene, slik vi i dag kjenner dem, ikke eksisterte før den europeiske ekspansjonen begynte. En endring inntreffer ved kapitalismens fremvekst og dominerende innflytelse. På alle områder var det stor etterspørsel etter arbeidskraft, og én løsning på problemet var negerslaveriet. Etter hvert ble det imidlertid nokså vanskelig å motivere negerslaveriet. Tesen om den underlegne rase kommer inn. Av stor betydning ble Darwins teorier om kampen for tilværelsen og «the survival of the fittest». For Darwin selv var dette prinsipp rent biologisk, men det ble snart anvendt på de sosiale sammenhengene. Visse grupper ble ansett for mer livsdugelige enn andre, og i kraft av den naturlige utvelgelse mente mange seg berettiget til privilegier av sosial og økonomisk art. Loven kom til å virke ubønhørlig — alt avhang av hvilken gruppe man var født inn i. Dette syn ble også overført på forholdet mellom rasene, og rasismen ble i høy grad den idémessige grunnvold for den hvite manns undertrykkelse og utbytting av andre raser, i særdeleshet den sorte. Protestene uteble imidlertid ikke. Endel biologer hevdet meget sterkt at menneskeheten hadde en felles opprinnelse og at raseforskjellen tilhører en senere utvikling. Likevel skulle rasismen i århundrer spille en betydelig rolle og forplumpe den hvite manns innstilling til resten av menneskeheten.

Med kristen terminologi må rasismens idé og praksis kunne beskrives med ordet synd ettersom den ikke tok den fulle konsekvens av den grunnleggende betraktning: mennesket skapt i Guds bilde. Rasismen innebærer en fornektelse av det universelle i kristendommen, og Bibelens Gud ble til en hvit «stammegud». Hans lov gjaldt de hvite innbyrdes, men ikke i deres behandling av f. eks. negerslaver. I forholdet til dem følte man seg ikke bundet av noe hensyn til hvile- og helligdager, man bortforklarte av økonomiske og andre hensiktsmessighetsgrunner det forpliktende forhold mellom ektefeller, foreldre og barn, og slavenes liv avhang av slavedrivernes og -iernes forgodtbefinnende.

Mange ble plaget og pint til døde. Begjæret etter nestens land, eiendom og arbeidskraft var umettelig, og man tilegnet seg i Afrika alt dette uten å la seg stanse et øyeblikk av formaningen i det 7. bud. Og i et forsøk på å forsvare og rettferdiggjøre alle disse onde gjerninger produserte man en rasistisk litteratur som i alt vesentlig er falskt vitnesbyrd om nesten — rent bortsett fra at rasister i praksis avviser den betraktning at mennesker av en annen rase er deres «neste».

Det fremheves at Europas kontakt med Afrika også bød på positive trekk. Historiens dom får avgjøre om disse oppveier de negative. I hvert fall var de negative tilstrekkelige til å medføre en dyptgående følelse av skyld — og angst som er skyldfølelsens virkning — hos de hvite. Med disse ord er det også antydnet hvor sterkt problemet vedrører kirken. Rasismen slik den arter seg i dag, kan vanskelig karakteriseres som annet enn symptomer på en alvorlig moralsk svikt og en dyp sjelelig usunnhet både hos enkeltpersoner og hos hele folk. Kirken må i dag be om tilgivelse for sin utroskap overfor rasismens ofre i tidligere tider, samtidig som den utrettelig må hevde det kristne menneskesyn og bringe mennesker og nasjoner som hittil har basert sin holdning på angst og selviske ønsker, til sannhets erkjennelse, også når det gjelder Afrikas hvite minoritetsproblem.

Den mytologi som rasismen opererte med, har skjemet og forplummet menneskeheten på mange tidspunkt og i mange områder, men neppe noe sted så slemst som i Afrika. Den oversjøiske slavehandel var i sine sosiale konsekvenser langt verre enn svartedauden i Europa, og førte dessuten til fordommer, forfalskninger og forgiftninger av menneskelige relasjoner.

Mange fryktet derfor en fullstendig uforsonlig holdning overfor hvite i Afrika etter koloniavviklingen. Man profeterte at oppdemmet hat nå ville få fritt utløp og føre til konflikter med vidtrekkende virkninger. Alminnelig var det også å anta at kommuniststatene i Europa og Asia ville søke å utnytte situasjonen og stimulere afrikanerne til hevnaksjoner overfor de vestlige land. Etter «uhuru» har det visst nok vært mer enn én «afrikansk tragedie», men i det store og hele må man kunne si at de nye

afrikanske regimer har behandlet raseproblemene med megen tålmod og toleranse.

Før koloniavviklingen var det i det som den gang het Belgisk Kongo en hvit for hver 115. afrikaner, i Kenya var det 131, i Tanganyika (nå Tanzania) 350 og i Nyasaland (nå Malawi) var det 600. De hvite minoritetene hadde bodd så lenge i de respektive land at de betraktet dem som sine hjemland. «Fedrelandsfølelsene» sammen med det forhold at de eide den beste jorden (i Kenya halvparten av all jord), bevirket at disse menneskene representerte et eksplosivt minoritetsproblem. Urettferdigheten ved den tidligere rasemessige ulikestilling under kolonistyret hadde også ført til dannelse av kampbevegelser — f. eks. av typen Mau Mau i Kenya. Dens metoder var terrorbevegelsens, men det lyktes de nye afrikanske ledere, i samråd og samvirke med ansvarlige briter, å bringe både opprørsbevegelsen og de nokså forstokkede og angstredne hvite farmere til fornuft. Den senere utvikling med diskriminering av inderbefolkningen reduserer ikke betydningen av de gode sort-hvit relasjoner som kom i stand.

Noen vil kanskje hevde at denne holdningen der og andre steder var — og er — en dyd av økonomisk nødvendighet. Det kan være. Men godtar man dette som fullgyldig forklaring, underkjenner man samtidig betydningen av det man ellers fremhever som det positive ved koloniæraen — nemlig introduksjonen i Afrika av et felles verdimål som stimulerte afrikanerne til å vurdere alle likt, i motsetning til et system som gikk ut på å vurdere ens egen gruppe etter ett sett verdier, men bruke helt andre verdier i bedømmelsen av andre. Det var ved å øve denne innflytelsen at misjonærer, og andre som virket i Afrika i humanitær hensikt kom til å vekke mange andre hvites motstand. For hos dem gjaldt ikke den felles kristne eller humanistiske verdimålestokk utenfor rasebarrieren, slik som den — i hvert fall ideelt — gjorde det hos misjonærene.

Egentlig er det den samme art fornektelse av fellesskap og felles verdier som ligger til grunn for de raseproblemer man fremdeles har i Afrika: afrikanernes problemer med en hvit, rik minoritet i Syd-Afrika og Rhodesia. Disse minoriteter har i kraft

av sin økonomiske overlegenhet kunnet nekte å gjøre gjeldende utenfor sin egen rase de prinsipper som man innenfor rasen hyller og kjemper for: uavhengighet, rettssikkerhet, frie valg og alminnelig stemmerett — med andre ord de prinsipper og idealer som best sikrer menneskene de friheter og rettigheter som er formulert i den internasjonale erklæring om menneskerettighetene. Men mens de hvite minoriteter kjemper for alt dette for seg selv, kjemper de hårdnakket mot den tanke at disse idealer og prinsipper kan og bør gjøres gjeldende for alle overalt. Frihet, uavhengighet, frie valg og alminnelig stemmerett, mener talsmennene for de hvite, er verdier som bare har mening for mennesker preget av den vest-europeiske sivilisasjon. I bedømmelsen og behandlingen av andre rasegrupper må man anvende et helt annet sett av verdier enn dem man bruker i den hvite gruppen. Den hvite «stamme-tankegang» er i prinsippet den samme som den gamle, afrikanske, bare at de hvite handler mot bedre vitende, og dessuten kan virkningene av deres handlinger bli så meget mer skjebnesvangre og vidtrekkende.

Siden man ikke ut fra kjennsgjerner eller med kilde i noen guddommelig autoritet (det siste søker man riktignok å frembringe), kan påvise at de andre rasegruppernes forventninger er urimelige, opphøyer man fordømmene og den gamle rasemytologi til autorativ ideologi og grunnlov. Men siden denne autoritet er falsk, idet den er skapt utelukkende ut fra et behov hos mennesker preget av selviske ønsker og rådvill angst, får den ubønhørlig falskhetens virkninger. Når f. eks. mennesker av andre raser finner demokratiet som et attråverdig ideal, kaller man dem med vilkårlig valgte «skjellsord» som «opprørere», «revolusjonære», «liberale», «kommunister» osv. Det sier ganske meget om mentaliteten hos den hvite minoriteten når den så å si uten motforestillinger oppfatter disse som negativt ladede ord.

Rasebevisstheten og raseproblemen har flere og mer kompliserte årsaker i det sørlige Afrika — Rhodesia og Syd-Afrika — enn i de gamle koloniområder og USA. Men i den aktuelle situasjon der kan man tydelig se en ond sirkel med to årsaker som gjensidig påvirker hverandre: fordommer — og stor økonomisk

ulikhet mellom rasegruppene. De hvites fordommer og påfølgende diskriminering hindrer de andre rasegruppene i å høyne sin økonomiske, sosiale og kulturelle standard, og den lave standard og mangel på utvikling anføres så i neste omgang som årsak til de hvites fordommer. Fattigdommen avler ny fattigdom – og fordommene øker.

Med basis i fordommene mener man så å ha dekning for påstanden om at frie valg og alminnelig stemmerett vil bringe de fattige og uvitende (proletariatet, for å bruke et uttrykk som bringer tanken hen på sammenlignbare situasjoner og forventninger i andre deler av verden) i en faretruende maktstilling. Og man stimulerer med alle tenkelige midler en skrekkvisjon av en slik mulighet for at bekjempelsen av en slik eventualitet kan bli en «folkesak». I denne skrekkvisjon tegnes afrikanerne samtidig som primitive og fattige – og som farlige, revolusjonære og urimelig kravstore. Det å svekke den revolusjonære dynamikk i dette proletariat blir en «folkesak». Som i en krig må man se bort fra alt som ikke tjener målet, og man må godta hårdhendte fremgangsmåter. Politistatmetoder som arrestasjon og fengsling på vilkårlig anklage, konsentrasjonsleire og deportasjoner må brukes mot dem som motarbeider folket, dvs. de hvite. Truselen kommer i første rekke, hevder man, fra de ikke-hvite, men også i den hvite gruppe finnes «Femtekolonister» (liberale og potensielle kommunister).

Situasjonen i Afrika er med andre ord denne: Verdensdelen har de siste år hatt en rekke uroligheter, men få av disse har vært rasekonflikter. Det eksisterer rasespenninger, f. eks. mellom afrikanere og arabere i Sudan, og disse kan slå ut i åpne konflikter. Men de er likevel av mindre betydning i forhold til afrikanernes problemer med de hvite minoriteter, som hersker i kraft av sin økonomiske og militære overlegenhet i Rhodesia og Syd-Afrika.

Enkelte spør om ikke disse hvite grupper kan og bør innvilges rett til å bo i Afrika, og de hevder at det å kaste dem ut, er jevngodt med rasisme den andre veien. Men dermed taler man på siden av det egentlige problem. Det dreier seg ikke om de hvites tilstedeværelse, men om deres absolutte og uinnskrenkede makt

i de nevnte områder. Det er deres fullstendige privilegerte stilling vis a vis et fattig og underkuet proletariat av landets øvrige innbyggere som gjør at de hvite representerer et utålelig og eksplosivt minoritetsproblem.

IV

Utvilsomt kan man si at Syd-Afrikas politikk i dag er den mest outrert etno-sentriske i verden og at den representerer en krise både for de vestlige demokratier og for den kristne kirke og misjon.

Statsminister dr. Hendrik Verwoerd yndet som kjent å se seg selv og sitt land som forsvarer av vestlige og kristne verdier. Han fremstillet gjerne sitt land som en blomstrende misjonsstasjon der holdt stand mot hedenskap og afrikansk kaos. Det er heller ingen tvil om at han delvis inspirert av sin religiøse overbevisning fikk utrettet endel som virket positivt.

Men det positive oppveies av regimets negative: Ikke på noe område har man gitt den ikke-hvite befolkningen så stor frihet eller så vidtgående utviklingsmuligheter at de rokker apartheid-statens statiske system av rasemessig ulikestilling. Verwoerd-regimet presenterte derved for verden et vrengebilde av den vestlige, kristne livsform som det sa seg å ville forsvare. Og ved å søke sin raseskillepolitikk rettferdiggjort ved hjelp av kristen tro og tanke, gir man resten av verden det inntrykk at den hvite mann alltid og alle vegne kommer beskyttet av bibler og bomber, og at det må bomber til for å beskytte bibelen.

Men ved dette er vi igjen kommet betryggende langt bort igjen — bort fra vår egen utfordring. Å ta opp disse Syd-Afrika-problemer behøver ikke å være fariseisme selvfølgelig, men det kan være det: «Jeg takker deg, Gud, fordi jeg ikke er som andre mennesker», som f. eks. disse afrikaans-talende boerne. For i den situasjon som er gitt, nemlig den rike verdens forhold til den fattige, inntas det ofte i vår del av verden en holdning som til forveksling ligner apartheid-attityden. Det er utvilsomt en god del idealisme til stede i vår tenkning når det gjelder u-lands-

problemene, men også i vår verden virker «van Riebecks feil» som en arvesynd. I motsetning til de syd-afrikanske nasjonalister hevder vi at det ikke skal gjøres forskjell på folk, men vi trives svært så godt som «arvinger etter tidligere utbytter-generasjoner», for å bruke dr. Barbara Wards ord i Uppsala. Vi hevder et helt riktig prinsipp når vi krever integrering i stedet for segregering i USA, i Rhodesia og Syd-Afrika, men hvor langt strekker egentlig vår egen vilje til integrering og utjevning av velstand seg — vis a vis den fattige verden? Virker det ikke som om vi er nokså tilbøyelig til å holde fast ved vårt «hvite område» og en verdens-økonomi som sikrer at vi beholder forspranget på verdens hindi-, bantu- og andre «stans».

Sammenligningen er ikke foretatt for å forsvare det syd-afrikanske system. Den er ment som en utfordring: Ønsker vi en utviklingshjelp som rokker det tidligere statiske system av ulikestilling? Eller ønsker vi en u-hjelp som i realiteten bare er milde gaver, ydet som et forsøk på å kjøpe avlat fordi vi velger hva vi innerst inne burde vite er galt: global ulikestilling, global apartheid?